

Παρουσίαση του έργου του τιμώμενου

Ελένη ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

Η αποψινή εκδήλωση είναι αφιερωμένη στον κύριο Αντώνη Μόλχο, ομότιμο καθηγητή του Πανεπιστημίου Brown των Ηνωμένων Πολιτειών και του Ευρωπαϊκού Πανεπιστημιακού Ινστιτούτου της Φλωρεντίας. Τον τιμούμε για την πολυετή και πλήρη διακρίσεων σταδιοδρομία του ως ερευνητή και δασκάλου σε πλήθος πεδίων της Ιστορίας και της Ιστοριογραφίας, για τη διεθνή ακτινοβολία του ένθεν και ένθεν του Ατλαντικού, αλλά και για την προσφορά του στο Πανεπιστήμιο Κρήτης, ανακηρύσσοντάς τον Επίτιμο Διδάκτορα του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας.

Ο ομότιμος καθηγητής
Αντώνης Μόλχο

Στο λίγο χρόνο που έχω στη διάθεσή μου, γιατί η βραδιά είναι αφιερωμένη σε εκείνον και όλοι ανυπομονούμε να ακούσουμε όσα έχει να μας πει, θα προσπαθήσω να συμπυκνώσω τους σημαντικότερους σταθμούς της ακαδημαϊκής διαδρομής και τους βασικούς άξονες του ερευνητικού και συγγραφικού έργου του. Έχει κανείς να πει τόσο πολλά για τον Αντώνη Μόλχο, που πραγματικά η εκπλήρωση της αποστολής αυτής σε 15 – 20 λεπτά προκαλεί δέος. Εκ των πραγμάτων τα όσα θα πω είναι αποτέλεσμα επιλογής.

Ο Αντώνης Μόλχο γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1939. Εκεί, στο Κολλέγιο Ανατόλια, ολοκλήρωσε τις εγκύκλιες σπουδές του. Όταν ο ίδιος ήταν δεκαοκτώ ετών, η οικογένειά του μετανάστευσε στην Αμερική. Ο νεαρός Αντώνης βρέθηκε να σπουδάξει στο Western Reserve University του Cleveland. Εδώ παίρνω το θάρρος και ανοίγω μια παρένθεση για να γίνουμε κοινωνοί μιας εκμυστήρευσης του κυρίου Μόλχο, την οποία θεωρώ καίρια για την αποτίμηση της προσφοράς του όχι μόνο ως ερευνητή και διανοητή, αλλά και ως ακαδημαϊκού δασκάλου.¹

¹ Τα αμέσως επόμενα αντλούν από μια συνέντευξη που παραχώρησε ο τιμώμενος στη γράφουσα τον Οκτώβριο του 2018 και από μια δημόσια ομιλία του ίδιου με τίτλο:

Αμέσως μετά την τάχιστη ολοκλήρωση των προπτυχιακών σπουδών του, αναζήτησε για λόγους βιοπορισμού εργασία και διορίστηκε δάσκαλος στην πέμπτη τάξη ενός δημοτικού σχολείου του Cleveland. Τα δυο χρόνια κατά τα οποία εργάστηκε ως δάσκαλος δεκάχρονων αγοριών έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στη μελλοντική πορεία του. Πολλά και θεμελιώδη στοιχεία που χαρακτήρισαν τον ίδιο ως ακαδημαϊκό δάσκαλο τα αποκόμισε βιωματικά από τη νεανική εμπειρία του σε αυτό το δημοτικό σχολείο: ο συγκερασμός αυστηρότητας και καλοσύνης, απαιτητικότητας και γενναιοδωρίας, η πρόθυμη παραχώρηση μιας δεύτερης ευκαιρίας σε περίπτωση σφάλματος· το ανοιχτό πνεύμα, η έλλειψη προκαταλήψεων, η διαδικασία μετάβασης από τις συγκεκριμένες λέξεις στο ευρύτερο νοηματικό πλαίσιο ενός κειμένου, στην αρχιτεκτονική ενός επιχειρήματος· η χρήση της γλώσσας ως εργαλείου για τη μετάδοση περίπλοκων εννοιών· η αργή, προσεκτική, σχολαστική ανάγνωση των κειμένων· η ανάγνωση όσο το δυνατό περισσότερων κειμένων, ώστε μια ιδέα ή ένα επιχείρημα να τοποθετείται σε όσο το δυνατό ευρύτερο ερμηνευτικό πλαίσιο.

Παράλληλα με την εργασία του, ο τιμώμενος παρακολουθεί βραδινά μαθήματα ως μεταπτυχιακός φοιτητής, πάντα στο Western Reserve. Στο ακαδημαϊκό περιβάλλον του ιδρύματος αυτού ολοκληρώθηκε η εργαλειοθήκη του ως ακαδημαϊκού δασκάλου, με άλλα δύο καθοριστικής σημασίας όπλα: το ιστορικό ερώτημα πολλές φορές προηγείται της συλλογής πληροφοριών· η επιμονή στην αναλυτική παρουσίαση της ιστορικής σκέψης και επιχειρημάτων έχει τεράστια σημασία.

Την ίδια εποχή, ο Αντώνης Μόλχο ξεκινά την έρευνα για τη διδακτορική διατριβή του, υπό την καθοδήγηση ενός, κατά κοινή ομολογία και κατά προσωπική αποτίμηση του ίδιου του αποψινού τιμώμενου, διακεκριμένου ιστορικού και σπουδαίου δασκάλου υστερομεσαιωνικής και πρώιμης νεότερης Ευρωπαϊκής Ιστορίας γενικά και ειδικότερα της Ιστορίας της Φλωρεντίας κατά την Αναγέννηση: του Marvin Becker.² Την εποχή εκείνη ο Becker επεξεργαζόταν το ερώτημα του κατά πόσο η οικονομία, συγκεκριμένα η δημοσιονομική πολιτική της φλωρεντινής κυβέρνησης, μπορούσε να επιδράσει στη διαμόρφωση της συνείδησης,

² “A Thing or Two I Learned About Teaching”, 12 δακτυλόγραφες σελίδες.

² Philip GAVITT, “Marvin Becker (1922–2004)”, *Renaissance Studies* 19.4 (2005), 541–43· Donald WEINSTEIN, “In memoriam: Marvin Becker (1922–2004)”, *Perspectives in History*, March 2004 (<<https://www.historians.org/publications-and-directories/perspectives-on-history/march-2004/in-memoriam-marvin-becker>>).

της πολιτικής ιδεολογίας και των νοοτροπιών των πολιτών της Φλωρεντίας κατά το 14ο αιώνα. Από το πλέγμα των σκέψεων του δασκάλου του, ο Μόλχο ξεχώρισε τη σχέση μεταξύ δημόσιου χρέους και της εμφάνισης των εδαφικών κρατών που εισάγουν τη νεωτερικότητα. Το δημόσιο χρέος, με πολλά από τα χαρακτηριστικά που μας έγιναν οικεία τα τελευταία χρόνια, είναι κατά μεγάλο μέρος επινοήση των κοινοτήτων της βόρειας και κεντρικής Ιταλίας από το 13ο αιώνα και εξής. Η διδακτορική διατριβή που κατέθεσε το 1965 κινήθηκε γύρω από αυτήν τη θεματική. Από το υλικό της διατριβής προήλθαν όχι λιγότερες από τρεις σημαντικές δημοσιεύσεις: δύο άρθρα σε δύο από τα πλέον έγκυρα ιστορικά περιοδικά της Αμερικής και της Ιταλίας³ και μια μονογραφία, που κυκλοφόρησε από τις πανεπιστημιακές εκδόσεις του Harvard.⁴

Με την πρώτη μονογραφία του ο Μόλχο αναδεικνύει την αρετή που τον διακρίνει ως ιστορικό: την ένταξη ενός συγκεκριμένου ιστορικού ερωτήματος σε ένα ευρύτερο ερμηνευτικό και ιστοριογραφικό πλαίσιο μέσα από την ενδελεχή εξέταση των ιστορικών τεκμηρίων. Ο τίτλος της μονογραφίας παραπέμπει σε πρώτη ανάγνωση σε κάτι πολύ συγκεκριμένο: «Τα δημόσια οικονομικά της Φλωρεντίας κατά την πρώιμη Αναγέννηση, 1400–1433». Η διαρκής εμπλοκή της Φλωρεντίας σε πολέμους προκαλεί κρατικές δαπάνες πέρα από κάθε δυνατότητα της κοινότητας, με την περιορισμένη εδαφική έκταση, να συγκεντρώνει τα ανάλογα έσοδα. Η μόνη λύση είναι η προσφυγή στο δημόσιο δανεισμό, ο οποίος παίρνει ιλιγγιώδεις διαστάσεις ιδιαίτερα κατά την πολεμική αναμέτρηση με τους Βισκόντι του Μιλάνου και με την πόλη της Λούκα.

Γύρω από αυτόν το βασικό πυρήνα, ο συγγραφέας έπλεξε μια σειρά από συναρπαστικές και καινοτόμες απαντήσεις σε καίρια ερωτήματα: τα δημοσιονομικά έσοδα της φλωρεντινής κυβέρνησης, ακόμα και μετά τη μεταρρύθμιση που φάνηκε να ευαγγελίζεται το νέο περιουσιολόγιο που έγινε γνωστό ως το *Catasto* του 1427, δεν μπόρεσαν ποτέ να θεμελιωθούν στην άμεση φορολογία, την οποία τα μέλη της ηγετικής τάξης της πόλης, που πλούτιζαν κυρίως από εμπορικές δραστηριότητες, απεχθάνονταν. Το τεράστιο πρόβλημα ρευστότητας που προκαλούσε η συνεχής πολεμική δραστηριότητα αντιμετωπίστηκε με την προσφυγή στον δανεισμό, εθελούσιο αλλά κυρίως υποχρεωτικό. Ωστόσο, ο μόνος

³ Anthony ΜΟΛΧΟ, “The Florentine Oligarchy and the *Balie* of the Late Trecento”, *Speculum* 43.1 (1968), 23–51· Anthony ΜΟΛΧΟ, “Politics and the Ruling Class in Early Renaissance Florence”, *Nuova Rivista Storica* 52 (1968), 401–20.

⁴ Anthony ΜΟΛΧΟ, *Florentine Public Finances in the Early Renaissance, 1400–1433*. Harvard Historical Monographs, 65. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1971.

τρόπος για να είναι αποτελεσματικό και αυτό το μέσο, ήταν η υπόσχεση υψηλών αποδόσεων (επιτοκίων). Οι συνέπειες ήταν δραματικές και το αφήγημα εξαιρετικά επίκαιρο. Αλληπάλληλες αναδιαρθρώσεις, περικοπές δαπανών, μείωση επιτοκίων σε περιόδους κρίσης, βραχυπρόθεσμος δανεισμός με τοκογλυφικά επιτόκια, σύνθλιψη των μεσαιών στρωμάτων λόγω της σταδιακής σύμπτωσης συμφερόντων μεταξύ της κυβέρνησης και των μεγάλων επιχειρηματικών οικογενειών. Το παραδοσιακό κοινοτικό θεσμικό και κοινωνικό σύστημα κατέρρευσε υπό το βάρος του δανεισμού και το κενό που δημιουργήθηκε επέτρεψε την άνοδο των Μεδίκων, οι οποίοι σταδιακά από τη δεκαετία του 1430 επέβαλαν ένα είδος οικογενειακής ολιγαρχίας στην πόλη. Ακόμα και αν η δράση του Λαυρέντιου και του Κοσμά των Μεδίκων δεν ήταν προμελετημένη, στη Φλωρεντία είχε αποκτήσει πλέον μεγάλη επιρροή μια ομάδα επιχειρηματιών που δρούσε ως ομάδα πίεσης, επηρεάζοντας την κοινοτική πολιτική ως ένα βαθμό σύμφωνα με το συμφέρον τους.

Το διαπεραστικό σχόλιο του Μόλχο για το Catasto του 1427, που προηγήθηκε χρονικά των σπουδαίων μελετών των Herlihy και Klapisch-Zuber,⁵ αλλά και του Elio Conti,⁶ δεν πέρασε απαρατήρητο. Στα χρόνια αυτά έρχεται η επαγγελματική καταξίωση: μετά από σύντομο πέρασμα από τα Πανεπιστήμια του Vermont και του Michigan State, ο Μόλχο εντάχθηκε στο διδακτικό δυναμικό του Brown University, ως καθηγητής από το 1974, από το οποίο αφυπηρέτησε ως David Herlihy University Professor το 2000. Εν τω μεταξύ, η στενή σχέση με την Ιταλία παραμένει και το 1983-84, ο Elio Conti τον κάλεσε ως επισκέπτη καθηγητή στο Πανεπιστήμιο της Φλωρεντίας.

Το 1994 είναι έτος-σταθμός. Εκείνη τη χρονιά κυκλοφορούν δύο πολύ σημαντικά βιβλία. Η δεύτερη μεγάλη μονογραφία έχει τον τίτλο *Marriage Alliance in Late Medieval Florence*.⁷ Αποτελεί, μου φαίνεται, ώριμο καρπό της βαθιάς γνώσης που ο τιμώμενος είχε αποκτήσει για τους θησαυρούς του Κρατικού Αρχείου της Φλωρεντίας. Όσοι έχουν εργαστεί σε μεγάλα αρχεία όπως είναι ορισμένα από τα αρχεία της Ιταλίας, ιδιαίτερα για εποχές κάπως μακρινές όπως είναι ο Μεσαίωνας, εύκολα ταυτίζονται με τα όσα περιγράφει ο Μόλχο σε ένα κείμενο του

⁵ David HERLIHY & Christiane KLAPISCH-ZUBER, *Les Toscans et leurs familles: Une étude du "Catasto" florentin de 1427*, préface de P. WOLFF. Paris: Éditions E.H.E.S.S., 1978.

⁶ Elio CONTI, *L'imposta diretta a Firenze nel Quattrocento (1427-1494)*. Studi Storici, 136-139. Roma: Istituto storico italiano per il Medio Evo, 1984.

⁷ Anthony MOLHO, *Marriage Alliance in Late Medieval Florence*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1994.

2017 για τα πρώτα βήματα και τη μετέπειτα εξέλιξη του ως ερευνητή μέσα στο φλωρεντινό αρχείο.⁸ Γιατί το αρχείο δεν είναι όπως η βιβλιοθήκη. Τα μόνα στοιχεία που καθοδηγούν τον ιστορικό είναι οι κατάλογοι του αρχειακού υλικού, συχνά ακόμα και σήμερα χειρόγραφοι και ελλιπείς, λακωνικοί και πολλές φορές παραπλανητικοί, και η γνώση που σταδιακά αποκτά ο ίδιος ο μελετητής για το πώς η σημερινή οργάνωση του αρχείου αντανακλά, ή παραμορφώνει, τη θεσμική οργάνωση του κρατικού σχηματισμού στον οποίο ανήκει ιστορικά. Μπαίνοντας στο τεράστιο φλωρεντινό αρχείο στη δεκαετία του 1960, ο νεαρός Μόλχο βρέθηκε αντιμέτωπος με έναν όγκο εγγράφων που εκ πρώτης όψης μικρή σχέση είχαν με το θέμα που εκείνος είχε στο νου του για τη διδακτορική διατριβή του. Η πρώτη αντίδραση ήταν να προσπαθήσει να δει όσο περισσότερα έγγραφα μπορούσε. Αυτό μόνο μεγέθυνε την αίσθηση του αποπροσανατολισμού, εξασφάλισε, όμως, από νωρίς την πολύτιμη εποπτεία του υλικού και των δυνατοτήτων που πρόσφερε το αρχείο. Τελικά ο Μόλχο βρήκε το δρόμο του στο λαβύρινθο του αρχείου συγκεράζοντας με επιτυχία τις πολύ διαφορετικές συμβουλές δύο μεγαλύτερων συναδέλφων του: να δώσει προτεραιότητα στα έγγραφα, να τα αφήσει να τον καθοδηγήσουν· ή—και—, αντίθετα, να θέσει στο κέντρο της αρχειακής έρευνας ένα ιστορικό πρόβλημα και μέσα από αυτό να στοχεύσει στα έγγραφα.⁹

Η γνώση των θησαυρών που έκρυβε το φλωρεντινό αρχείο είναι ήδη εμφανής στο βιβλίο του 1971. Εκεί γίνεται μια πρώτη, πολύ σύντομη αναφορά στο Monte delle Doti, το κοινοτικό Ταμείο των Προικών, ως εργαλείο δημόσιου δανεισμού. Σε αυτό οι φλωρεντινοί πατεράδες μπορούσαν να καταθέσουν ένα ποσό για τα παιδιά τους, με την ελπίδα ότι όταν αυτά έφταναν σε ηλικία γάμου, το κεφάλαιο θα είχε πολλαπλασιαστεί. Αλλά το Monte delle Doti ήταν μια τεραστίων διαστάσεων αρχειακή σειρά 3947 τόμων, σε μεγάλο βαθμό αταξινόμητη. Ο Μόλχο εξασφάλισε την πρόσβαση στη σειρά αυτή υπό τον όρο ότι παράλληλα με τη μελέτη θα συνέβαλε και στην καταλογογράφηση της.

Τα συμπεράσματα της έρευνας, τα οποία συμπυκνώθηκαν στη μονογραφία του 1994, είναι κεφαλαιώδους σημασίας. Ο Μόλχο απέδειξε

⁸ Το κείμενο δημοσιεύθηκε από το Κρατικό Αρχείο της Φλωρεντίας στη διεύθυνση: <http://www.archiviodistato.firenze.it/asfi/fileadmin/risorse/allegati_materiali_di_studio/2017_11_14_conferenza_molho.pdf>.

⁹ Επρόκειτο για τον Elio Conti και τον Lauro Martines, αντίστοιχα· οι απόψεις τους είναι αντιπροσωπευτικές της ιταλο-γερμανικής και της αγγλοσαξονικής ιστορικής σχολής. Ο τιμώμενος αφομοίωσε δημιουργικά στοιχεία και από τις δύο.

ότι οι στενές ενδογαμικές σχέσεις μεταξύ των ηγετικών οικογενειών της Φλωρεντίας του δέκατου πέμπτου αιώνα αποτελούσαν στρατηγική επιλογή προκειμένου να εξασφαλιστεί η επιβίωση της γενιάς και της περιουσίας της. Επίσης απέδειξε τη στενή σχέση μεταξύ κρατικών θεσμών από τη μια πλευρά, και οικονομικών πρακτικών και γαμήλιων στρατηγικών από την άλλη. Η κοινωνική αυτή εξέλιξη έδρασε συμπληρωματικά και ενισχυτικά προς τη μετάλλαξη της διακυβέρνησης της πόλης από κοινοτική σε ολιγαρχική. Αλλά δεν είναι μόνο αυτό. Ο συγγραφέας εντάσσει την παραδειγματική περίπτωση της Φλωρεντίας στο ευρύτερο ιστοριογραφικό πρόβλημα της επιβίωσης των οικογενειών των ανώτερων κοινωνικών ομάδων στην υστερομεσαιωνική και πρώιμη νεότερη Ευρώπη. Αποδεικνύει τη σταθερότητα των γενεών στην υστερομεσαιωνική Φλωρεντία, μια πόλη αρχικά με αυτονομία και κοινοτικούς θεσμούς, της οποίας η άρχουσα τάξη εν πολλοίς είχε οικοδομήσει τη δεσπόζουσα κοινωνική της θέση βασιζόμενη στο εμπόριο, τη δευτερογενή παραγωγή και τις χρηματοοικονομικές δραστηριότητες. Κατά συνέπεια, αμφισβητεί αριστοτεχνικά την άποψη που εκφράστηκε πρώτα από εκπροσώπους του γαλλικού και αγγλικού Διαφωτισμού και γνωρίζει ακόμα διάδοση στους φιλελεύθερους κύκλους της πολιτικής, κοινωνικής και οικονομικής επιστήμης. Σύμφωνα με αυτήν, το εμπόριο ενθάρρυνε την ατομικότητα και είχε ταχύτατους ρυθμούς δημιουργίας και κατάρρευσης περιουσιών λόγω του εγγενούς υψηλού κινδύνου, με αποτέλεσμα υψηλή κινητικότητα σε ό,τι αφορούσε τη σύνθεση της κοινωνικής ομάδας των εμπόρων, ενώ παράλληλα η πολιτική ελευθερία ως απαραίτητη προϋπόθεση για την οικονομική επιτυχία σε ατομικό επίπεδο, ήταν κατά τον ύστερο Μεσαίωνα παρούσα σε λίγους πολιτικούς σχηματισμούς, μεταξύ των οποίων οι αυτόνομες κοινότητες της βόρειας Ιταλίας.¹⁰ Μέσα από τη μελέτη των ενδοοικογενειακών σχέσεων της

¹⁰ Η άποψη αυτή έχει τις πνευματικές της ρίζες στο Διαφωτισμό: Adam SMITH, *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* [1776], επιμ. K. SUTHERLAND (Oxford: OUP, 1993), Βιβλίο III, iii-iv, 253-58· ειδικότερα για τις πόλεις της μεσαιωνικής και πρώιμης νεότερης Ευρώπης: Max WEBER, *The City*, μτφρ. και επιμ. Don MARTINDALE, Gertrud NEUWIRTH (New York: Free Press, 1958)· Henri PIRENNE, *Les villes du Moyen Age : essai d'histoire économique et sociale* (Bruxelles: Lamertin, 1927)· του ίδιου, *Medieval Cities: Their Origins and the Revival of Trade*, μτφρ. F. D. Halsey (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1925). Σε ό,τι αφορά τις πόλεις της Ιταλίας κατά τον ύστερο Μεσαίωνα και την Αναγέννηση, το έργο του γερμανού ιστορικού Alfred DOREN, *Storia economica dell'Italia nel Medio Evo*, μτφρ. Gino Luzzatto (Padova: Cedam, 1936) επηρέασε την αμερικανική ιστοριογραφική σχολή, μέσω ιστορικών εβραϊκής καταγωγής που κατέφυγαν στις Η.Π.Α. στις δεκαετίες του '30 και του '40.

άρχουσας τάξης της, η Φλωρεντία φαίνεται να έχει αρκετές ομοιότητες με το εναλλακτικό ερμηνευτικό σχήμα που ο Fernand Braudel και ο Philip Jones περιέγραψαν ως προδοσία ή μύθο της αστικής τάξης, σύμφωνα με το οποίο στη μεσαιωνική Ιταλία όσοι πλούτιζαν με το εμπόριο επιθυμούσαν έντονα την κοινωνική εξομοίωση με την αριστοκρατία.¹¹

Την ίδια χρονιά, το 1994, κυκλοφορεί ένας συλλογικός τόμος δοκιμίων τον οποίο επιμελείται ο τιμώμενος μαζί με δύο σημαντικούς ιταλούς ιστορικούς, αφιερωμένος σε ένα θέμα διαφορετικό αλλά συγγενές: τις καταβολές των νεότερων κρατών στους κρατικούς πειραματισμούς του ύστερου Μεσαίωνα και των πρώιμων νεότερων χρόνων στην Ιταλία και σε άλλες περιοχές της Ευρώπης. Τα δοκίμια του βιβλίου κινούνται μεταξύ της αμερικανικής και της ιταλικής ιστοριογραφικής παράδοσης, υπογραμμίζοντας ότι η υστερομεσαιωνική πραγματικότητα ήταν πιο σύνθετη και περίπλοκη από τα ερμηνευτικά πρότυπα που είχαν προτείνει σημαντικοί στοχαστές του 19ου και του 20ού αιώνα όπως ο Μπούρκχαρτ και ο Βέμπερ και ανοίγοντας νέους δρόμους στην κατανόηση της ανάδειξης του κρατικού φαινομένου μέσα από το πρίσμα της νομιμότητας, των θεσμών, της εδαφικότητας, της οικονομίας και της δημοσιονομικής πολιτικής, της αλληλεπίδρασης μεταξύ των εννοιών του ιδιωτικού και του δημοσίου.¹²

Μαζί με τη συγγραφική ωριμότητα, τα χρόνια από το 1990 ως το 2010 φέρνουν νέες ακαδημαϊκές διακρίσεις: προσκεκλημένος διευθυντής ερευνών στην *École des hautes études en sciences sociales* (EHESS) και στη *Maison des sciences de l'homme* (FMSH) στο Παρίσι, επισκέπτης καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας, στο Πανεπιστήμιο της Νέας Υόρκης, στο *Columbia*, καθηγητής και διευθυντής σπουδών στο Ευρωπαϊκό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο της Φλωρεντίας.

Το εύρος των ενδιαφερόντων του τιμώμενου καταδεικνύεται από το ότι μεταξύ των έργων του συμπεριλαμβάνονται τα Πρακτικά ενός φιλόδοξου συνεδρίου που αποσκοπούσε στη συγκριτική προσέγγιση των πόλεων της αρχαιότητας (ιδιαίτερα της Αθήνας και της Ρώμης) και εκείνων του ιταλικού Μεσαίωνα (με έμφαση στη Βενετία και τη Φλωρεντία-

¹¹ Fernand BRAUDEL, *La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II* (Paris: A. Colin, 1979), τόμ. 2, 68–74· Philip JONES, “Economia e società nell'Italia medievale: la leggenda della borghesia”, στο: *Storia d'Italia*, τόμ. 1: *Dal feudalesimo al capitalismo*, επιμ. Corrado VIVANTI (Torino: Einaudi, 1978), 185–372.

¹² *Origini dello Stato: Processi di formazione statale in Italia fra medioevo ed età moderna*, επιμ. Giorgio CHITTOLINI, Anthony MOLHO, Pierangelo SCHIERA. Bologna: Il Mulino, 1994.

α).¹³ δύο φιλολογικές κριτικές εκδόσεις κειμένων απομνημονευματικού χαρακτήρα του 14ου – 15ου αιώνα, μέσα από τις οποίες μπορούμε να διαβλέψουμε την έμφαση στη διαδικασία της κειμενικής κατανόησης πριν τη μετάβαση προς τη διατύπωση ερμηνειών και ιδεών.¹⁴ άρθρα και συλλογικοί τόμοι αφιερωμένοι στο θέμα των θρησκευτικών μειονοτήτων όπως οι Εβραίοι, και άλλων περιθωριακών κοινοτήτων, ως στοιχείων που συνέβαλαν στη σύνθεση της ευρωπαϊκής ταυτότητας.¹⁵ ένα βιβλίο και μια σειρά από άρθρα αφιερωμένα στη μεσογειακή ιστορία και στα εμπορικά δίκτυα.¹⁶ τέλος, ένας σημαντικός συλλογικός τόμος αφιερωμένος στην πλούσια αμερικανική ιστοριογραφική παράδοση του εικοστού αιώνα,¹⁷ ένα θέμα που τον απασχολεί μέχρι σήμερα και από το οποίο προκύπτουν εξαιρετικά ενδιαφέρουσες μελέτες.

Ιδιαίτερη μνεία επιθυμώ να επιφυλάξω σε ένα από τα πιο πρόσφατα πονήματά του: *Ετεροδοξία, πειθάρχηση, απόκρυψη στις απαρχές των νεότερων χρόνων* (2015). Πρόκειται για την απόκρυψη προσωπικών πεποιθήσεων προς τρίτους ενώ παράλληλα το άτομο τις διαφυλάσσει για τον εαυτό του και τους οικείους του. Πρόκειται για ένα διαχρονικό και διαπολιτισμικό φαινόμενο, μέσα από το οποίο άτομα και συλλογικότητες αντιστάθηκαν σιωπηρά και προστάτευσαν την ετεροδοξία τους χωρίς να διακινδυνεύουν τη ζωή και την ελευθερία τους. Το φαινόμενο αυτό, γνωστό από την αρχαιότητα, φαίνεται να αποτέλεσε ευρύτατα χρησιμοποιούμενο καταφύγιο στην περίοδο της Αναγέννησης, που έφερε γοργές εναλλαγές, ανατροπές και μεταβολές, στον θρησκευτι-

¹³ *City States in Classical Antiquity and Medieval Italy*, επιμ. Anthony MOLHO, Kurt RAAFLAUB, Julia EMLÉN. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1991.

¹⁴ Anthony MOLHO & Franek SZNURA, “Alle bocche della piazza”. *Diario di anonimo fiorentino (1382-1401)* (Firenze: Olschki, 1986). Anthony MOLHO & Franek SZNURA, *Brighe, affanni, volgimenti di Stato: Le Ricordanze quattrocentesche di Luca di Matteo di messer Luca de' Firidolfi da Panzano* [Memoria scripturarum, 5 – Testi storici e documentari in volgare, 2] (Firenze: SISMEL – Edizioni del Galluzzo, 2010).

¹⁵ Anthony MOLHO, “Ebrei e marrani fra l’Italia e Levante ottomano”, στο: *Storia d’Italia*, τόμ. 11: *Gli ebrei in Italia*, τχ. 2: *Dall’emancipazione ad oggi*, επιμ. Corrado VIVANTI (Torino: Einaudi, 1997), 1036–37· και *Finding Europe: Discourses on Margins, Communities, Images*, επιμ. Anthony MOLHO, Diogo CURTO, Niki KONIORDOS (New York/Oxford: Berghahn Books, 2007).

¹⁶ *Commercial Networks in the Early Modern World*, επιμ. Anthony MOLHO, Diogo Ramada CURTO (European University Institute Working Papers, 2001/2). Anthony MOLHO & Diogo Ramada CURTO, “Les réseaux marchands à l’époque moderne”, *Annales, Histoire, Sciences Sociales* 58.3 (2003), 569–79.

¹⁷ *Imagined Histories: American Historians Interpret the Past*, επιμ. Anthony MOLHO, Gordon S. WOOD. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1998.

κό, ιδεολογικό και πολιτικό τομέα. Μέσα από έξι παραδειγματικές περιπτώσεις που καλύπτουν μια ευρύτατη γεωγραφική έκταση και τρεις αιώνες, ο συγγραφέας καταλήγει προκαλώντας μας να αναλογιστούμε τα όρια της δικής μας ελευθερίας σε μια εποχή κατά την οποία η συλλογή δεδομένων και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης διακυβεύουν τον προσωπικό ιδιωτικό χώρο.¹⁸

Ανακεφαλαιώνοντας, μέχρι σήμερα ο τιμώμενος έχει εκδώσει έξι βιβλία ως μοναδικός συγγραφέας και τρία σε συνεργασία με άλλους ιστορικούς, έχει επιμεληθεί ή συνεπιμεληθεί οκτώ συλλογικούς τόμους, ενώ έχει δημοσιεύσει δεκάδες άρθρα σε επιστημονικά περιοδικά και συλλογικά έργα. Σε όλο το εύρος του συγγραφικού έργου του, τον διακρίνουν η σαφήνεια των ιδεών, η στέρεη τεκμηρίωση, ο συνδυασμός του κοινωνικού, του πολιτιστικού και του διανοητικού με το οικονομικό και το θεσμικό, ο σεβασμός για το έργο των ομοτέχνων του. Διόλου τυχαία, στην ομιλία που εκφώνησε όταν τιμήθηκε με το Βραβείο Galileo Galilei το 2010, για την προσφορά του στην ιταλική οικονομική ιστορία, κατέληξε με έμφαση ότι η μελέτη της οικονομικής ιστορίας σε απομόνωση από το κοινωνικό, πολιτικό και πολιτιστικό πλαίσιο τίθεται αυτομάτως εκτός του γνωστικού πεδίου της Ιστορίας.¹⁹

Στη μακρόχρονη σταδιοδρομία του έχει κοσμηθεί με πάμπολλες άλλες ακαδημαϊκές διακρίσεις: επιστημονικά βραβεία, προσκλήσεις για διδασκαλία και έρευνα, για συμμετοχή σε συντακτικές και επιστημονικές επιτροπές έγκριτων περιοδικών και άλλων εκδοτικών δραστηριοτήτων, σε επιστημονικές εταιρείες και ενώσεις, σε επιτροπές αξιολόγησης για τη χρηματοδότηση ερευνητικών προτάσεων από οργανισμούς όπως το Ίδρυμα Λάτση, το Ιταλικό Υπουργείο Παιδείας, το European Research Council.

Παρόλο που η επαγγελματική του δραστηριότητα εκτυλίσσεται κατά κύριο λόγο στις Ηνωμένες Πολιτείες και στην Ιταλία, και το κύριο ερευνητικό του αντικείμενο είναι η Ιταλική Ιστορία, δείχνει ιδιαίτερη μέριμνα για τις ελληνικές σπουδές. Είναι υπεύθυνος για την ίδρυση και επιτυχή λειτουργία του Προγράμματος Νεοελληνικών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο Brown, συμμετέχει στην εποπτική επιτροπή του Προγράμματος Ελληνικών Σπουδών του King's College του Λονδίνου, συντρέπει το Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κρή-

¹⁸ Αντώνης Μολχο, *Ετεροδοξία, Πειθάρχηση, Απόκρυψη στις απαρχές των Νεοτέρων Χρόνων: Αναστοχασμοί για μια ευρωπαϊκή παράδοση*. Αθήνα: Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, 2015.

¹⁹ <<http://www.premiogalilei.it/html/vincitori/vincitori.php?id=54>>.

της, προσφέρει τις υπηρεσίες του στο Συμβούλιο του Πανεπιστημίου μας από το 2013 ως το 2017.

Ωστόσο, επειδή είναι γνωστή η αφοσίωσή του στην αποστολή του ως ακαδημαϊκού δασκάλου, άφησα για το τέλος τους διδακτορικούς φοιτητές του, παρακαταθήκη για το μέλλον του επαγγέλματος του ιστορικού: τριάντα τρεις στο σύνολο, έξι στην Αμερική, είκοσι επτά στη Φλωρεντία, ανάμεσά τους διάσημοι σήμερα ιστορικοί.

Κύριε Μόλχο, σας ευχαριστούμε για τη μέχρι τώρα προσφορά σας στην Ευρωπαϊκή Ιστορία και Ιστοριογραφία, ιδιαίτερα στην Ιταλική Ιστορία του ύστερου Μεσαίωνα και των πρώιμων νεότερων χρόνων· αλλά και για τα όσα θα συνεχίσετε να προσφέρετε στους μαθητές και συναδέλφους σας.

Ελένη Σακελλαρίου
Επίκουρη καθηγήτρια Ιστορίας Μεσαιωνικής Δύσης
Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Πανεπιστήμιο Κρήτης
sakellariou@uoc.gr

